

UNIVERSITARIA

IOAN AUREL POP

*Istoria
Transilvaniei medievale:
de la
etnogeneza românilor
până la
Mihai Viteazul*

EDITURA
PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

UNIVERSITARIA

Ioan-Aurel Pop

**Românii și maghiarii
în secolele IX-XIV**

Geneza statului medieval în Transilvania

Fundația Culturală Română

- ¹⁰ Ibidem p. 122.
¹¹ M. Barbu, M. Zăroca, op. cit., p. 26.
¹² E. Gluck, *Atum*, p. 123.
¹³ I. D. Suciu, R. Constantinescu, op. cit., p. 30.
¹⁴ E. Gluck, *Atum*, p. 119, 124-125.
¹⁵ Ibidem p. 125-126.
¹⁶ I. D. Suciu, R. Constantinescu, op. cit., p. 61.
¹⁷ E. Gluck, *Atum*, p. 127.
¹⁸ I. I. Nistor, *Oradea passim*, Șt. Pascu, *Voievozdatul*, IV, p. 299. A. Bejan, op. cit., p. 129.
¹⁹ E. Gluck, *Atum*, p. 130.

3.7. Ducatul lui Gelou

Mult mai departe de centrul sălașelor ungurești așezate la 896 în Câmpia Panonică se afla, spre răsărit, „țara de peste păduri” sau *Terra Ultrasilvania*.

Cum s-a văzut, după victoria contra lui *Memmorot*, căpeteniile ungurești *Zobolu*, *Thosu* și *Tuhutum* au primit ștăpni și au hotărât ca marginea țării ducelui *Arpad* (*meta regni ducis Arpad*) să fie Poarta Meseșului, unde locuitorii țării lui *Memmorot* au fost puși să ridice „porți de plată” și „o îngrăditură mare din arbori”. În

acest moment, *Zobolu*, *Thosu* și *Tuhutum* se simțeau foarte măcinați față de locuitorii acelei țări, căci subjugaseră pentru domeniul lor mai multe „națiuni” de acolo (*subiugaverunt domino suo terre plures nationes illius terre*).¹⁰

În continuare, *Anonymus* relatează amănunțit atacarea de către unguri a țării ultrasilvane și supunerea lui *Gelou*, conducătorul acelei țări. Astfel, ni se spune că *Tuhutum*, cât a stat la Poarta Meseșului, a reușit să afle de la locuitorii băștinași despre bunățatea țării de dincolo de păduri, unde deținea domnia asupra unui anumit român („*bonitatem terre Ultrasilvane, ubi Gelou, quidam Blacus, dominium tenebat*”). Aflând acestea, *Tuhutum* și-a făcut planul ca, printr-o învoire de la ducele *Arpad*, să dobândească țara respectivă „pentru sine și pentru urmașii săi” (*sibi et suis posteris*).

Mai departe, *Tuhutum*, bărbat foarte prevăzător (*vir prudentis ingenii*), a trimis în *Ultrasilvania* pe iscoada *Ocmend*, tatăl lui *Opa-gyros*, ca să afle detalii despre calitatea și fertilitatea pământului din acolo, despre locuitorii și despre posibilitatea de a purta un război cu aceștia. *Tuhutum*, spune cronică, era împins de dorința de a-și câștiga renume și pământ. *Ocmend*, pe ascuns ca vulpea, a constatat direct bunățatea și rodnicia pământului, i-a văzut pe locuitorii țării și toate i-au plăcut nespuse de mult. Revenit la pădurea sa, „spionul” a relatat cu detalii că pământul acelei țări este udat de cele mai bune râuri, ale căror nume și foloase le-a raportat, că din nisipul râurilor se culgă aur, că gurul din acea țară este cel mai bun și că de acolo se scot sare și materii sărate. *Ocmend* a cules date și despre locuitorii țării lui *Gelou*; ei erau, sub aspect etnic, „români și slavi” (*Blasi et Slavi*) și aveau ca arme doar arcuri și săgeți, suferind multe neajunsuri din partea unor migratori, cum erau „cumanii și pecenegii”. Probabil că din pricina acestei vieți precare, mereu amenințată de inamici, cronicarul adaugă că locuitorii acelei țări erau cei mai nevoiași sau mai sărmăni (*vikiores*) oameni din toată lumea, că *Gelou* nu era prea puternic (*minus tenax*) și că nu avea în juru-i oșteni buni. Asemenea caracterizare era, desigur, menită și să-l mulțumească

realizarea speranței ducelui la o viață politico-spirituală ră-săritească. Cere rite că antroponimul *Atum* (ung. *Aton*), ca și *Clad*, se reflectă copios în toponimie (*Aton* în Caraș-Severin, fost *Aton* la 1458; *Aton* și *Ajtonostona* în Arad; *Aton* în jud. Cluj, numit în 1345 chiar *Atum* etc.), senza că personalaj a intrat în conștiința publică.

De altfel, originea numelui „ducelui” sau „principei” bănățean nu are, cum s-a văzut, importanță. Importante sunt măturările despre organizarea și stadiul de evoluție al acelei țări din vestul și sud-vestul României actuale. În acest sens, *Atum*, descendent din casa lui *Clad*, conducea un regnum „foarte întins și foarte bogat”, independent de Regatul Ungariei, țară de care manifesta o atitudine ostilă, rămânând pe Marea plutele cu care se se deplasau spre Apus. Din acest motiv și din dorința de cucerire, suveranul ungar a decis atacarea lui *Atum*, deși acesta, înconjurat de mulțime de cavalerii și nobililor săi, dispunea de mai mulți soldați decât însuși regele Stefan.

Tara avuise o viață economică prosperă, la înfrățirea unor importante căi de comunicație, structurile feudale erau în curs de cristalizare, iar organizarea religioasă urma modelul răsăritean.

După înfrângerea lui *Atum* (probabil în 1028) și întemeierea episcopiei de rit latin (1030) la Cenad, începe instaurarea controlului ungar asupra Banatului, în fapt, o acțiune de cucerire armată și instituțională, întreruptă o vreme în urma crizei regatului din secolul XI, redusă ulterior cu intermitențe și încheiată, în linii mari, în secolul XIII. Vechilor structuri feudale românești, de influență romano-bizantină și bizantino-slavă, li se suprapun elemente ale feudalismului apusean, vizibile mai ales la nivelul elitelor, al administrației, al bisericilor. Treptat, se organizează comitatele (Timiș, Cenad, Cuvin, Caraș, Zaránd etc.) și Banatul de Severin, în cadrul cărora, sub forma formațiunilor locale românești, alcătuite din cnezate și voievoodate. Aceste districte, circa 35 cunoscută în evul mediu, au conservat cadrele de

- ¹⁰ A. Bejan, op. cit., p. 129-130.
¹¹ N. Drăganu, *Români*, p. 228.

viață tradițională, au limitat instituțiile străine, au impus, pentru cel puțin opt dintr-ele, stabilizarea vechilor libertăți sub forma de privilegii, au păstrat ideea de țară românească, înțeles curbur, au perpetuat în timp specificul civilizației românești, cristalizate în a doua jumătate a mileniului I^o.

3.7. Ducatul lui Gelou

Mult mai departe de centrul sălașelor ungurești așezate la 896 în Câmpia Panonică se afla, spre răsărit, „țara de peste păduri” sau *Terra Ultrasilvania*.

Cum s-a văzut, după victoria contra lui *Memmorot*, căpeteniile ungurești *Zobolu*, *Thosu* și *Tuhutum* au primit ștăpni și au hotărât ca marginea țării ducelui *Arpad* (*meta regni ducis Arpad*) să fie Poarta Meseșului, unde locuitorii țării lui *Memmorot* au fost puși să ridice „porți de plată” și „o îngrăditură mare din arbori”. În acel moment, *Zobolu*, *Thosu* și *Tuhutum* se simțeau foarte măcinați față de locuitorii acelei țări, căci subjugaseră pentru domniul lor mai multe „națiuni” de acolo (*subiugaverunt domino suo terre plures nationes illius terre*).¹⁰

În continuare, *Anonymus* relatează amănunțit atacarea de către unguri a țării ultrasilvane și supunerea lui *Gelou*, conducătorul acelei țări. Astfel, ni se spune că *Tuhutum*, cât a stat la Poarta Meseșului, a reușit să afle de la locuitorii băștinași „despre bunățatea țării de dincolo de păduri, unde deținea domnia *Gelou*, un anumit român” (*bonitatem terre Ultrasilvane, ubi Gelou, quidam Blacus, dominium tenebat*). Aflând acestea, *Tuhutum* și-a făcut planul ca, printr-o învoire de la ducele *Arpad*, să dobândească țara respectivă „pentru sine și pentru urmașii săi” (*sibi et suis posteris*).

- ¹⁰ V. Achim, *Districtele*, p. 25-35; A. Bejan, op. cit., *passim*.
¹¹ *Anonymus*, cap. XXXI.
¹² *Ibidem*, cap. XXXII.
¹³ *Ibidem*, cap. XXXV-XXXVII.

Totuși, cele mai multe opinii din ultimele decenii înclină să identifice acei „castru” de lângă Someș cu cetatea Dăbâca, situată cam la 10 km vest de vărsarea râului Lona în Someșul Mic. Numele de Dăbâca e de origine slavă și vine de la termenul „duboc”, însemnând „înfundătură” sau „adâncitură”. Prima pomenire documentară a cetății este în legătură cu o luptă a oștii pecegege în Panonia și Transilvania, regele Solomon (1063-1074) împreună cu ducii Geisa și Ladislau au ieșit cu oastea înaintea pecegeilor în retragere (condus de Osul) și i-au învins la o săptămână în târgul sau cetatea Dăbâca (în urben *Dabuka*). Lupta a avut loc nu departe de Dăbâca, la Chiraleș, în 1068¹¹.

Cu timpul, în teritoriile cucerite și anexate corcoanei, ungurii au organizat peste instituțiile populației locale, instituții feudale apusene, cum au fost comitatele. De obicei, centrele acestor comitate au fost la început vechi fortificații ale aceluiași populații locale. Astfel, comitatul Dăbâca, amintit documentar la 1164, și-a avut reședința în cetatea omonimă. Săpăturile arheologice au confirmat faptul că, timp mai îndelungat, inclusiv în secolele VIII-XI, la Dăbâca a funcționat o puternică cetate cu patru incinte și cu un inventar bogat și variat¹². Toate aceste motive, ca și poziția sa geografică și strategică, de apărătoare a drumului pe care se transporta sarea de la Sic spre Porțile Meseșului, i-au determinat pe specialiști să considere că Dăbâca ar fi fost cetatea lui Gelou. Ceea ce este cert, însă, este faptul că cetatea exista și funcționa în preajma anului 900.

Despre componența etnică a ducatului intracarpatic și despre etnia conducătorului său, cronicarul este cu mult mai precis decât în cazul ducărilor vecine, ale lui *Memmorat* și *Glat-Ahtum*. Astfel, el spune că țara era locuită de români și slavi și că ducele era un anume român. Ba, la un moment dat, *Gelou* e numit de-a dreptul *dux Blacorum*¹³, semn al faptului că elementul etnic principal în țară erau românii. Aflată în acord cu o serie de antecedente – fixarea în Transilvania a nucleului statului dac și a capitalei sale, *Sarmizegetusa*, existența aici a centrului provinciei

române. Clănie și a capitalei sale, *Ulpia Traiana*, desfășurarea în Transilvania a celei mai intense și mai direct proces de romanizare, relevarea dovezilor de viață romană și apoi asimilaționistă în zona intracarpatică după 275 d.Hr., afirmarea, pe lângă cuceririle etc. – și precedente – masiva prezență românească în cronicari unguri, a conștiinței, originii române a populației, consemnată documentar la modul direct cel puțin în secolul XII –, afirmația lui *Anonymus*, că la primele atacuri maghiari din jurul anului 900 românii existau ca băștinași în Transilvania, nu a surprins inițial pe nimeni. Chiar cronicile maghiare din secolele XII-XIV, nu numai gesele lui *Anonymus*, mărturisesc că românii erau colonii și păstori românilor, rămășiți de imperiul roman. Cu alte cuvinte, cronicarii maghiari timpurii afirmă existența română a românilor și, în dreaptă consecință, existența romană pe fostele teritori române.

Ulterior, lucrurile au căpătat alte conotații și prezența românilor în Transilvania înainte de 900, precum și existența cetății lui *Gelou* au fost puse sub semnul incertitudinii. Relativ recent, s-a pornit de la faptul că opera notarului lui *Belu* este o lucrare de propagandă, făcută în interesul marii nobilimi de viță veche, care avea interesul să-și bazeze dreptul de proprietate pe genealogia ascendență genealogică, ascendență pe care noua aristocrație domeniată nu o putea invoca¹⁴. Astfel, *Anonymus* a exagerat interesele aristocrației de origine tribală, amenințată la sfârșitul secolului XII de depozedări regale în favoarea unor nou veniți, chiar străinii de Ungaria. Pe de altă parte, tot el a fost cel ce a apăsător toponimelor personaje princiare importante învinse de unguri, spre a sporii gloria acestora¹⁵. În aceeași categorie s-ar încadra și *Gelou*.

Nu mai că, așa cum s-a dovedit în mod judicios de către unii specialiști¹⁶, acest lucru este imposibil. Dacă intenția autorului era să aporască gloria lui *Apad* și a lui *Tuhutum*, ei nu aveau nevoie de un adversar ca *Gelou*, prezentat modest chiar de cronicar, în sensul că era *minus tenax* și avea soldați slabi, numai doar cu arcuri și săgeți. Nici românii, ca adversari

precum cele de la Dăbâca, Mărgad, Gostioara, Șelmar, Dedrad, Clănări, Cluj-Manastur, Morești și Moldovenești, unele dintre ele puțin în trecut la hățarii stăpînirii sale, drept cetăți de apărare.

S-a discutat mult în revizuirea despre chestiunea cetății de reședință a lui *Gelou*, sugerată de cronică prin expresia *castrum suum*. Singurul indice dat de cronicar era râul Someș, în sensul că cetatea era situată lângă Someș. Evident, mai întâi s-a făcut o asociere între numele lui *Gelou* și cel al satului *Gilau* sau *Gelau*, situat nu departe de Cluj, iar apropierea, cum se va vedea, era pe deplin justificată. Nu mai că investigațiile nu au dus, deocamdată, la descoperirea în jurul Gilaiului a vreunei cetăți din acea vreme. Pe de altă parte, din cronică nu reiese că *Gelou* a fost ucis la cetatea sa, ci în drum spre aceasta, lângă râul Capruș, adică totuși acolo unde se află localitatea Gilau (Gila). Probabil că toponimul în chestiune nu este legat de vreo cetate existentă în epocă, ci pur și simplu de locul unde a murit *Gelou*. Dacă Gilau este legat de acest fapt istoric și dacă drumul lui *Gelou* pornește de la râul Almaș, se poate presupune că acea *castrum suum* era la Cluj-Manastur. Spre o asemenea concluzie ar conduce realitatea geografică.

Totuși, cele mai multe opinii din ultimele decenii înclină să identifice acea „castru” de lângă Someș cu cetatea Dăbâca, situată cam la 10 km vest de vărsarea râului Lona în Someșul Mic. Numele de Dăbâca e de origine slavă și vine de la termenul „duboc”, însemnând „înfundătură” sau „adâncitură”. Prima pomenire documentară a cetății este în legătură cu o luptă a oștii maghiare cu pecegeii. Pentru a pune capăt unor incursiuni pecegege în Panonia și Transilvania, regele Solomon (1063-1074) împreună cu ducii Geisa și Ladislau au ieșit cu oastea înaintea pecegeilor în retragere (condus de Osul) și i-au învins la o săptămână în târgul sau cetatea Dăbâca (în urben *Dabuka*). Lupta a avut loc nu departe de Dăbâca, la Chiraleș, în 1068¹⁷.

¹¹ *Ibidem*, *idem*, *La Formations*, p. 152.

¹² *St. Pascu, M. Răduș et al., Cetate*, p. 153.

¹³ *Ibidem*, p. 154.

Cu timpul, în serăriturile cucerite și anexate corcoanei, ungurii au organizat, peste instituțiile populației locale, instituții feudale apusene, cum au fost comitatele. De obicei, centrele acestor comitate au fost la început vechi fortificații ale aceluiași populații locale. Astfel, comitatul Dăbâca, amintit documentar la 1164, și-a avut reședința în cetatea omonimă. Săpăturile arheologice au confirmat faptul că, timp mai îndelungat, inclusiv în secolele VIII-XI, la Dăbâca a funcționat o puternică cetate cu patru incinte și cu un inventar bogat și variat¹². Toate aceste motive, ca și poziția sa geografică și strategică, de apărătoare a drumului pe care se transporta sarea de la Sic spre Porțile Meseșului, i-au determinat pe specialiști să considere că Dăbâca ar fi fost cetatea lui *Gelou*. Ceea ce este cert, însă, este faptul că cetatea exista și funcționa în preajma anului 900.

Despre componența etnică a ducatului intracarpatic și despre etnia conducătorului său, cronicarul este cu mult mai precis decât în cazul ducărilor vecine, ale lui *Memmorat* și *Glat-Ahtum*. Astfel, el spune că țara era locuită de români și slavi și că ducele era un anume român. Ba, la un moment dat, *Gelou* e numit de-a dreptul *dux Blacorum*¹³, semn al faptului că elementul etnic principal în țară erau românii. Aflată în acord cu o serie de antecedente – fixarea în Transilvania a nucleului statului dac și a capitalei sale, *Sarmizegetusa*, existența aici a centrului provinciei romane *Dacia* și a capitalei sale, *Ulpia Traiana*, desfășurarea în Transilvania a celei mai intense și mai direct proces de romanizare, relevarea dovezilor de viață romană și apoi străromânească în zona intracarpatică după 275 d.Hr., afirmarea, chiar de către cronicarii unguri, a conștiinței originii române a românilor etc. – și precedente – masiva prezență românească în Transilvania, consemnată documentar la modul direct cel puțin din secolul XII –, afirmația lui *Anonymus*, că la primele atacuri ungurești din jurul anului 900 românii existau ca băștinași în Transilvania, nu a surprins inițial pe nimeni. Chiar cronicile maghiare din secolele XII-XIV, nu numai gesele lui *Anonymus*, arată că românii erau colonii și păstori românilor, rămășiți

¹⁴ *Ibidem*, *passim*.

¹⁵ *Anonymus*, cap. XXVI.

Ce i-a determinat pe unguri să atace Transilvania? Ca și în cazul lui Gidul dar spre deosebire de *Menemoria*, aici nu se invocă "măreția hunică drept pretext", deoarece părinții intracarpatici nici nu intraseră efectiv în "imperiul" hunic. Aici, mai precis, dar mai aproape de realitate - dincolo de motivele politice calchiate după o ideologie elitară, dominantă în epocă - se invocă bunăstarea și fertilitatea așezărilor, bogăția și înflorirea lor pământului, în aur și sare. Este interesant că exact aceleași motive i-au determinat și pe romani, la începutul erei creștine, să facă din Transilvania nucleul unei înfloritoare provincii creștine, să lupte de reală și de constantă peste milenii este și imaginea culegerii aurului din nisipul râurilor. Urul dintre ele a și imaginat botezată de unguri *Aranyos*, adică "râu cu aur" (în română *Arieș*). Această acțiune de spălare a nisipului aurifer a fost practică de daco-romani, până în secolul XX, de către urmașii acelor mai mult de milenii și români. Toate sursele concordă în a susține că daco-românii și înaintașii lor au făcut această operațiune în Munii Apuseni, deși beneficiarii ei au fost alții, mai întotdeauna.

Confruntarea dintre cele două opțiuni ridică și ea o serie de probleme. Este vorba despre o clară incompatibilitate între felul de a lupta al oamenilor lui *Gelou* și modul de luptă al cășăreților evadente. Dar această nepotrivire nu era atât de dotare, cât de oameni și *Gelou* erau înarmați cu arcuri și săgeți (arcus et sagittas) - termenii moștenii în română din limba latină - și localizată precis și numită. Stăbuciușii lui *Gelou* și a oamenilor săi: populație sedentară și cultivatoare, venea, mai ales, cum spune cronică, din deseale atacuri, de data aceasta dinspre teritoriul (cuprins sub etnonimul *kun-cumani*, dar nu cumani și pronunțat de mai târziu), ce se apropiaseră de Dunărea de Jos și de Carpați, venind din zonele nord-pontice. În aceste condiții și ca urmare a secolelor de invazii barbare trecute peste *Dacia*, era

probabil că supușii lui *Gelou* să fie caracterizați drept "cel mai rău războinic" iar ducele drept nepotrivit. *Anonymus* reflectă aici o realitate evidentă: realitate, când vorbește de aur în același context cu bogăția oamenilor, Aurul locurilor și sărăcia locuitorilor au rămas constante în Munții Transilvaniei de-a lungul secolelor.

Cu toate acestea sărăcie și lipsă de forță a localnicilor, lupta a fost înverșunată și putem presupune că nu a decurs sub forma unei singure confruntări. În mai multe cetăți din secolele IX-XI, există corespunzător începutului de secol X cuprinde urme de incendii, distrugerii și avării, care nu pot fi puse exclusiv pe seama atacurilor peoenege, ci și a celor ungurești. Arheologia a demonstrat că în epoca lui *Gelou* funcționau în Transilvania mai multe fortificații de pământ și lemn, precum cele de la Dăbâca, Săgești, Cuzdrioara, Sîmbora, Cluj-Mănăstur, Motiești și Moldoșeni, unele dintre ele putând fi situate la hotarele stăpânirii lor, drept cetăți de apărare.

S-a discutat mult în istoriografie despre chestiunea cetății de pământ și lemn a lui *Gelou*, sugerată de cronică prin expresia *castrum* sau *castra*. Singurul indiciu dat de cronicar era râul *Somes*. În sensul în care se vorbește în cronică, era situată lângă *Somes*. Evident, mai întâi s-a făcut o asociere între numele lui *Gelou* și cel al satului *Gilău* sau *Gilău*, situat nu departe de Cluj, iar apropierea, cum se va vedea mai jos, era pe deplin justificată. Numai că investigațiile nu au dus, încă, la descoperirea în hotarul *Gilăului* a vreunei cetăți de pământ și lemn. Pe de altă parte, din cronică nu reiese că *Gelou* și-a pus cetatea la cetatea sa, ci în drum spre aceasta, lângă râul *Somes*, adică tocmai acolo unde se află localitatea *Gelău* (*Gilău*). Probabil că toponimul în chestiune nu este legat de vreo cetate existentă în epocă, ci pur și simplu de locul unde a murit *Gelou*. *Gilău* este în relație cu acest fapt istoric și dacă drumul lui *Gelou* pornise de la râul *Almas*, se poate presupune că acel *castrum* sau *castra* era la Cluj sau la Cluj-Mănăstur. Spre o asemenea concluzie ar conduce realitatea geografică și înclinăm să acordăm credit acestui fapt.

țara ultrasilvană, numită apoi *transilvană* (pele două prepoziții, *ultra* și *trans*, fiind sinonime) și oricine știa cât se întindea ea. Cronicarul pare să sugereze că pe teritoriul voievodatului transilvan pe care îl cunoșteam și și contemporanii săi se întinse ordinărilor țării lui *Gidul*. E drept că scara teritoriului, înainte de 1200, și apoi cea pe *Somesul*, pe *Munșii* și pe *Târnava*, dar nu cuprindeau încă sub control ungur țările *Hagului*, *Oltraiului* (*Păgărașul*), zona *Răsăriteană* și sud-estică (unde tocmai urmau să fie colonizați secuii și cavalerii teutoni), precum și alte depresiuni de margine, apărate natural. Prin urmare, țara *Ultrasilvană* înțelesă de *Anonymus* pe vremea lui *Gelou* era, probabil, cea care apăsase să intre sub control ungur și asupra căreia zona, în jur de 1150, ori ea creva după această dată, autoritate voievodului. Aceasta pare să fie explicația lipsei din cronică a detaliilor referitoare la hotarele *Ultrasilvaniei*, dar faptul nu înseamnă, automat, că țara lui *Gelou* era cu necesitate atât de întinsă cât încercăm să sugereze cronicarul. Tot așa, nu există nici argumente împotriva unei asemenea întinderi. Pare însă evident că, pe când scria *Anonymus*, hotarele voievodatului *Transilvaniei* nu atinseseră încă linia *Carpaților* de sud și est.

Ce i-a determinat pe unguri să atace Transilvania? Ca și în cazul lui *Gidul*, dar spre deosebire de *Menemoria*, aici nu se invocă "măreția hunică drept pretext", deoarece părinții intracarpatici nici nu intraseră efectiv în "imperiul" hunic. Aici, mai precis, dar mai aproape de realitate - dincolo de motivele politice calchiate după o ideologie elitară, dominantă în epocă - se invocă bunăstarea și fertilitatea așezărilor, bogăția și înflorirea lor pământului, în aur și sare. Este interesant că exact aceleași motive i-au determinat și pe romani, la începutul erei creștine, să facă din Transilvania nucleul unei înfloritoare provincii romane. Izbitor de reală și de constantă peste milenii este și imaginea culegerii aurului din nisipul râurilor. Urul dintre ele a și imaginat botezată de unguri *Aranyos*, adică "râu cu aur" (în română *Arieș*). Această acțiune de spălare a nisipului aurifer a fost practică de daco-romani, de români pe la anul 900 și apoi încă mai mult de un mileniu, până în secolul XX, de către urmașii acelor daco-

¹ St. Berzant, "Romani" și "Magari", p. 133.

romani și români. Toate sursele concordă în a susține că urmașii români și înaintașii lor au făcut această operațiune în Munții Apuseni, deși beneficiarii ei au fost alții, mai întotdeauna.

Confruntarea dintre cele două opțiuni ridică și ea o serie de probleme. Este vorba despre o clară incompatibilitate între felul de a lupta al oamenilor lui *Gelou* și modul de luptă al cășăreților evadente. Măreția acestora, conștiința superiorității lor militare sunt tactică, de rapiditate a șarjelor de cavalerie etc. Altminteri, și oamenii lui *Gelou* erau înarmați cu arcuri și săgeți (arcus et sagittas) - termenii moștenii în română din limba latină - și localizată precis și numită. Stăbuciușii lui *Gelou* și a omenilor săi: populație sedentară și cultivatoare, venea, mai ales, cum spune cronică, din deseale atacuri, de data aceasta dinspre teritoriul (cuprins sub etnonimul *kun-cumani*, dar nu cumani și pronunțat de mai târziu), ce se apropiaseră de Dunărea de Jos și de Carpați, venind din zonele nord-pontice. În aceste condiții și ca urmare a secolelor de invazii barbare trecute peste *Dacia*, era firesc ca supușii lui *Gelou* să fie caracterizați drept "cel mai rău războinic", iar ducele drept nepotrivit. *Anonymus* reflectă aici o altă evidentă realitate, când vorbește de aur în același context cu sărăcia oamenilor. Aurul locurilor și sărăcia locuitorilor au rămas o constantă în Munții Transilvaniei de-a lungul secolelor.

Cu toate acestea sărăcie și lipsă de forță a localnicilor, lupta a fost înverșunată și putem presupune că nu a decurs sub forma unei singure confruntări. În mai multe cetăți din secolele IX-XI, există corespunzător începutului de secol X cuprinde urme de arsuri, distrugerii și avării, care nu pot fi puse exclusiv pe seama atacurilor peoenege, ci și a celor ungurești. Arheologia a demonstrat că în epoca lui *Gelou* funcționau în Transilvania mai multe fortificații de pământ și lemn,

² V. Cioldari (Oltenești), p. 400) presupune că aici Cumani puteau fi arși, khazari sau bulgari.

³ M. Razi, *Considerații*, p. 188.

pe *Tuhutum* și să arate de ce *Gelbu* cu ai săi n-ar îndrăzni să se opună curajului ungarilor.

După aceste vesti optimiste, *Tuhutum* a trimis solie la *Arpad* și a obținut învoia de a trece dincolo de păduri și de a lupta contra lui *Gelbu*. După o serie de pregătiri alături de oșteni săi, *Tuhutum* a trecut peste pădurile spre răsărit, împotriva lui *Gelbu*, numit acum „ducele românilor” (*dux Blachorum*). Acesta, aflând despre invadatori, și-a strâns oastea și a pornit călare în alinau mare grabă (velocissimo), ca să-i oprească la Porțile Mesesului, ceea ce nu a reușit. *Tuhutum* a străbătut pădurea între-o zi și a sosit la râul *Almas* (Almaș), unde numai apa îl despărțea de armata lui *Gelbu*. Hotărât să-i stăvilească pe inamici acolo, căpetenia ungară a procedat după o tactică verificată: și-a armat o parte din oștii mai sus pe râu, pentru ca, trecându-i în spate, să cadă în spatele armatei de arcași ai lui *Gelbu*. Lupta s-a dat cu învingătoare (acriter), dar oștenii ducelui *Gelbu* au fost învinși, mulți omorâți sau luați prizonieri. Ducele, văzând acestea, împreună cu o parte din armată s-a refugiat spre cotatea sa, situată lângă râul *Somes* (*castrum suum iuxta flavium Somes prostrum*). Dar, se narază mai departe, luptătorii lui *Tuhutum* l-au urmărit pe *Gelbu* și l-au ucis lângă râul *Capus* (Căpuș), un afluent al *Somesului*. În acest moment cronică redă un episod semnificativ: locuitorii țării, văzând moartea domnului lor (videntes mortem domini sui), și-au dat dreptă de bunăvoie¹ cu inamicul, și l-au ales ca domn al lor pe *Tuhutum*, tatăl lui *Horca* (*dominum sibi elegerunt Tuhutum patrem Horca*). Ei și-au întins cuvântul dat prin jurământ în localitatea numită de-atunci *Esculeu* – *Aeschleu* (de la ung. esküdni, a jură). Astfel, din ziua aceea, spune *Anonymus*, *Tuhutum* și urmașii săi au stăpânit țara în pace și liniste (*pacifice et feliciter*), vreme de circa un secol, până când primul rege al Ungariei a hotărât să-o cucerească.

Spre deosebire de celelalte ducate menționate în cronică, în cazul țării lui *Gelbu* nu ni se spune nimic precis despre întinderea sa. Totuși se arată că țara era așezată la est de Porțile Mesesului, „dincolo de pădure”, și că pe teritoriul acestei țări erau situate râurile *Somes*, *Almaș*, *Căpuș* și locul numit ulterior

„Căpâna”. Evident, această zonă, unde au avut loc principalele bătălii, era o regiune armată și presupusa împăcare sau pace, nu este menționată cu țara peste care domnea *Gelbu*. Totuși, de ce, în cazul acesta, nu precizează hotarele ducatului de peste pădure, întrucât cu acesta lucru se întâmpla din cauza ignoranței lui *Anonymus* – el cunoștea prea bine locuțiile descrise – sau pentru că înțelesurile țării lui *Gelbu* erau mai puțin precizate decât în cazul invadatorilor, și-a strâns oastea și a pornit călare în alinau mare grabă (velocissimo), ceea ce nu a reușit. *Tuhutum* a străbătut pădurea între-o zi și a sosit la râul *Almas* (Almaș), unde numai apa îl despărțea de armata lui *Gelbu*. Hotărât să-i stăvilească pe inamici acolo, căpetenia ungară a procedat după o tactică verificată: și-a armat o parte din oștii mai sus pe râu, pentru ca, trecându-i în spate, să cadă în spatele armatei de arcași ai lui *Gelbu*. Lupta s-a dat cu învingătoare (acriter), dar oștenii ducelui *Gelbu* au fost învinși, mulți omorâți sau luați prizonieri. Ducele, văzând acestea, împreună cu o parte din armată s-a refugiat spre cotatea sa, situată lângă râul *Somes* (*castrum suum iuxta flavium Somes prostrum*). Dar, se narază mai departe, luptătorii lui *Tuhutum* l-au urmărit pe *Gelbu* și l-au ucis lângă râul *Capus* (Căpuș), un afluent al *Somesului*. În acest moment cronică redă un episod semnificativ: locuitorii țării, văzând moartea domnului lor (videntes mortem domini sui), și-au dat dreptă de bunăvoie¹ cu inamicul, și l-au ales ca domn al lor pe *Tuhutum*, tatăl lui *Horca* (*dominum sibi elegerunt Tuhutum patrem Horca*). Ei și-au întins cuvântul dat prin jurământ în localitatea numită de-atunci *Esculeu* – *Aeschleu* (de la ung. esküdni, a jură). Astfel, din ziua aceea, spune *Anonymus*, *Tuhutum* și urmașii săi au stăpânit țara în pace și liniste (*pacifice et feliciter*), vreme de circa un secol, până când primul rege al Ungariei a hotărât să-o cucerească.

„Mai departe, *Tuhutum*, barba licurii preștatilor (sic presidentium), a trimis în *Transilvania* pe *Ursand* *Censand*, tatăl lui *Capus*, ca să afle desuși despre calitatea și fertilitatea pământului de acolo, despre locuitorii și despre posibilitatea de a purta un război cu scythii. *Tuhutum*, spune cronică, era împins de dorința de a și câștiga minime și pământ. *Censand*, pe ascuns va vulpera, e constatat direct bunăvoința și rodnicia pământului, la sosit pe locuitorii țării și se arată i-au plăcut neapoi de mult. Revenit la stăpânul său, „apoi”¹ a relatat cu detalii că pământul acelei țări este sudat de cele mai bune râuri, ale căror mîme și fozose le-a lăsat, că din nisipul râurilor se culege aur, că aurul din acea țară este cel mai bun și că de acolo se scoot sare și materii rare. *Censand* a cules date și despre locuitorii țării lui *Gelbu*: ei erau, sub aspect etnic, *români și slavici* (*Dacici et Slavi*) și aveau ca armă doar arcul și săgeți, suferind multe neajuturi din partea unor migratori, cum erau „cumani și pecenegii”. Probabil că din pricina acestei vieți precare, mereu amenințată de inamici, cronicarul adaugă că locuitorii acelei țări erau cei mai nestolajii sau mai sărmani (*villiores*) oameni din toată lumea, că *Gelbu* nu era prea caracteric (*inimă tenax*) și că nu avea în juru-i oșteni buni. Asemenea caracteristică era, desigur, menită și să-i mîlțimească pe *Tuhutum* și să arate de ce *Gelbu* cu ai săi n-ar îndrăzni să se opună curajului ungarilor?”

După aceste vesti optimiste, *Tuhutum* a trimis solie la *Arpad* și a obținut imediat învoia de a trece dincolo de păduri și de a lupta contra lui *Gelbu*. După o serie de pregătiri alături de oșteni săi, *Tuhutum* a trecut peste pădurile spre răsărit, împotriva lui *Gelbu*, numit acum „ducele românilor” (*dux Blachorum*). Acesta, aflând despre invadatori, și-a strâns oastea și a pornit călare în cea mai mare grabă (velocissimo), ca să-i oprească la Porțile Mesesului, ceea ce nu a reușit. *Tuhutum* a străbătut pădurea între-o zi și a sosit la râul *Almas* (Almaș), unde numai apa îl despărțea de armata lui *Gelbu*. Hotărât să-i stăvilească pe inamici acolo, căpetenia ungară a procedat după o tactică verificată: și-a armat o parte din oștii mai sus pe râu, pentru ca, trecându-i în spate, să cadă în spatele armatei de arcași ai lui *Gelbu*. Lupta s-a dat cu învingătoare (acriter), dar oștenii ducelui *Gelbu* au

fos luvini, mîși români sau slavici prizonieri. Ducele, văzând acestea, împreună cu o parte din armată s-a refugiat spre cotatea sa, situată lângă râul *Somes* (*castrum suum iuxta flavium Somes prostrum*). Dar, se narază mai departe, luptătorii lui *Tuhutum* l-au urmărit pe *Gelbu* și l-au ucis lângă râul *Capus* (Căpuș), un afluent al *Somesului*. În acest moment cronică redă un episod semnificativ: locuitorii țării, văzând moartea domnului lor (videntes mortem domini sui), și-au dat dreptă de bunăvoie¹ cu inamicul, și l-au ales ca domn al lor pe *Tuhutum*, tatăl lui *Horca* (*dominum sibi elegerunt Tuhutum patrem Horca*). Ei și-au întins cuvântul dat prin jurământ în localitatea numită de-atunci *Esculeu* – *Aeschleu* (de la ung. esküdni, a jură). Astfel, din ziua aceea, spune *Anonymus*, *Tuhutum* și urmașii săi au stăpânit țara în pace și liniste (*pacifice et feliciter*), vreme de circa un secol, până când primul rege al Ungariei a hotărât să-o cucerească.

Spre deosebire de celelalte ducate menționate în cronică, în cazul țării lui *Gelbu* nu ni se spune nimic precis despre întinderea sa. Totuși se arată că țara era așezată la est de Porțile Mesesului, „dincolo de pădure”, și că pe teritoriul acestei țări erau situate râurile *Somes*, *Almaș*, *Căpuș* și locul numit ulterior *Esculeu*. Evident, această zonă, unde au avut loc principalele bătălii, era o regiune armată și presupusa împăcare sau pace, nu este menționată cu țara peste care domnea *Gelbu*. Totuși, de ce, în cazul acesta, nu precizează hotarele ducatului de peste pădure, întrucât cu acesta lucru se întâmpla din cauza ignoranței lui *Anonymus* – el cunoștea prea bine locuțiile descrise – sau pentru că înțelesurile țării lui *Gelbu* erau mai puțin precizate decât în cazul invadatorilor, și-a strâns oastea și a pornit călare în cea mai mare grabă (velocissimo), ceea ce nu a reușit. *Tuhutum* a străbătut pădurea între-o zi și a sosit la râul *Almas* (Almaș), unde numai apa îl despărțea de armata lui *Gelbu*. Hotărât să-i stăvilească pe inamici acolo, căpetenia ungară a procedat după o tactică verificată: și-a armat o parte din oștii mai sus pe râu, pentru ca, trecându-i în spate, să cadă în spatele armatei de arcași ai lui *Gelbu*. Lupta s-a dat cu învingătoare (acriter), dar oștenii ducelui *Gelbu* au

¹ *Idem*, cap. XJ.

Mai rămâne de lămurit chestiunea titlului politico-militar al lui Gebeu și al contemporanilor săi din Crișana și Banat. În general, istoriografia română l-a numit pe acesta *voievoz* (de la un termen de origine slavă), chiar dacă izvoarele nu îl menționează ca atare. Se justifică oare o asemenea denumire?

Titlul dat de către Anonymus acestor conducători este acela de *dux*. Dar, cum s-a văzut, tot *duce* (de la latinescul *dux*, -cis) au fost numiți și Arpaud sau unii conducători promaghiari de pe cuprinsul vitărilor Ungariei. Prin urmare, numele de *duce* este unul generic și nu reflectă felul în care acești conducători se purtau, cum s-a arătat mai sus, că în limba română, veche și modernă, prin caracterul său romantic – s-a păstrat denumirea de *duce* având înțelesul de comandant sau conducător cu atribuții militare identice amestec. Numai că, în urma contactelor străne și apoi a conviețuirii cu slavii, românii – chiar dacă vor fi avut în limbă termenul *dux* – au trecut la utilizarea curentă a cuvântului *voievod* sinonim al celui alalt. Mai mult, românii sunt singurul popor din această regiune, care au dat șefului statelor lor medievale titlul de *voievod*, așa cum dovedesc documentele secolului XII (și ulterior, până în secolul XVI), și de către conducătorii Transilvaniei, ajunși sub dominație ungară. Mai ales denumirea de *voievod* păstrată la nivel central în Transilvania – singura regiune cuprinsă în Regatul Ungariei care avea în frunte un dregător cu acest nume, similar titlului suveranilor români de la sud și est de Carpați –, ca și perpetuarea, secole la rând, a instituției de voievodale la nivel local, atât în Transilvania intracarpatică, cât și în Crișana, Maramureș și Banat, sunt argumente hotărâtoare și contemporani săi titlul de *voievod*. De altfel, cele două cuvinte – *dux* și *voievod* – sunt, în cazul de față, cvasisinonime. Noi am preferat forma *duce*, deoarece ea este cea cuprinsă în izvoarele latine, deși nu avem garanția că ea reflectă particularismul Transilvaniei.

S.6. Ducatul lui Geula (Iulus, Iula sau Gyla)

În privința lui Gebeu, cum s-a văzut, puterea a fost preluată, în mod probabil, de către un voievod local. El nu a luat conducerea celei țări pentru ducă, ci pentru sine și pentru urmașii săi, cum spune Anonymus. *Tuhutum* a creat în țara de peste pădure un regat propriu și o dinastie. Iar *Tuhutum* din ziua aceea a rămas în țară în pace și fericire și urmașii lui au stăpânit o până în vremea regelui Ștefan cel Sfânt.⁶⁶

Urmasul lui *Tuhutum* a fost întâi *Horca*, fiul său. El a avut doi copii, unul pe *Geula* și *Zubor*. *Geula* a avut două fete, *Carolta* și *Teodora*. Iar *Zubor*, la rândul său, a dat naștere lui *Geula cel Mic* și *Tânăr* (*Minor Geula*), tatăl lui *Bua* și *Bucra*. Mai spune Anonymus că în timpul lui *Geula cel Tânăr*, care a întreprins unele acțiuni dușmănoase contra regelui Ștefan, suveranul ungar a fost obligat să se retragă în țara sa, în Ungaria.⁶⁷ Pe de altă parte, aceeași sursă menționează că *Sarolt*, fiica lui *Geula Major*, a fost chiar mama regelui Ștefan I. Înfrânt de rege, deși îl era rudă, *Geula cel Tânăr* a fost dus la închisoare în Ungaria și ținut toată viața în închisoare, deoarece nu avea credință și refuza să fie creștin (*christianus*) și să se convertească, pentru că era inamicul suveranului ungar.⁶⁸

Din aceste nume și fapte, prezente la Anonymus, apar și în izvoarele ruse. Astfel, o serie de izvoare bizantine (Skylitzes, Zonaras și Zonaras)⁶⁹ menționează că, în jur de 950, prințul *Gylas*, boiazat în legea creștină la Constantinopol și dăruit cu titlul de *patricius*, l-a luat cu sine în țara sa la întoarcere pe nepotul *Hierotheus*, hirotonisit de patriarhul *Theophylactos*⁷⁰. Cel mai mulți istorici l-au identificat pe acest *Gylas* cu ducelul *Gebeu*, *Geulul*, *Iula* sau cu regele *Iulus*, cum este numit în cronicile Anonymus, cum s-a văzut. Îl prezintă pe *Geula (Gylas)* ca pe fiul lui *Horca* și nepotul lui *Tuhutum*. Prin fiica sa *Sarolta*, căsătorită cu ducelul ungar *Geza* (972-997), *Geula* devine bunicul regelui Ștefan I.

reflexă în toponimele numele lui *Mesumonus*, *Clad* și *Akonon*, nu vedem de ce *Gebeu* ar face excepție, mai ales că presupunția de fals a dispărut. Prin urmare, *Gebeu*, „un amestec român”, având o existență reală, are același drept timplic de a fi socotit erou sponon ca și căpeteniile emirate. Ca urmare, numele *Gebeu* provine de la cel al lui *Geula*, rîmte în mod cert la *Gebeu* din cronică lui Anonymus, forma maghiară a toponimului. *Gebeu*, fiind mult mai îndepărtat.⁷¹ De fapt, *Gebeu* și *Gebeu* redau grafic exact același cuvânt, în condițiile în care vocala o din *Gebeu* reprezintă sunetul românesc *ă*, ca în *Coșui* pentru *Cașui*, din același context.⁷² Prin urmare, indiferent de originea sa îndepărtată (explicabilă, probabil, prin intensile contacte ale zonărilor cu populația turcică promaghiară), antroponimul *Gebeu* este un produs lingvistic românesc – dovadă foneticul specific limbii române, înregistrat de Anonymus – ca și toponimul *Gebeu*, căruia i-a dat naștere.⁷³

În urma acestor măturări, se impune concluzia că *Gebeu* și statul incipient condus de el au avut o existență reală. Localizat în spațiul ultrasilvan, această formațiune politică cu axa pe Someșuri și pe Mureș, avea structură organizatorică, social-economică, politică și militară destul de solide. Asigurarea supremă era „ducele” *Gebeu*, care ținea domnia (*dominium amplexat*). Cultivarea pământului fertil, extragerea sării și a aurului stau măturări pentru nivelul vieții economice. Apărarea țării era asigurată de armată și de cetăți. Armata era formată din călăreți și pedestrași, înarmați cu arcuri și săgeți. În condițiile vieții precare și nesigure, ale atacurilor barbare, supușii lui *Gebeu* erau, în general, săraci, dar aceasta nu exclude existența unei elite sociale și politico-militare, care deținea puterea alături de „duce”. Sub aspectul politicii externe, spre deosebire de contemporanii săi, *Gebeu* pare

⁶⁶ V. Ciobășan, op. cit., p. 449.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 450.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 450-451.

complet independent, critica neamționării nici un fel de relație de vasalitate cu alt stat.

Mai rămâne de lămurit chestiunea titlului politico-militar al lui *Gebeu* și al contemporanilor săi din Crișana și Banat. În general, istoriografia română l-a numit pe acesta *voievoz* (de la un termen de origine slavă), chiar dacă izvoarele nu îl menționează ca atare. Se justifică oare o asemenea denumire?

Titlul dat de către Anonymus acestor conducători este acela de *dux*. Dar, cum s-a văzut, tot *duce* (de la latinescul *dux*, -cis) au fost numiți și Arpaud sau unii conducători promaghiari de pe cuprinsul vitărilor Ungariei. Prin urmare, numele de *duce* este unul generic și nu reflectă felul în care acești conducători se purtau, cum s-a arătat mai sus, că în limba română, veche și modernă, prin caracterul său romantic – s-a păstrat denumirea de *duce*, având înțelesul de comandant sau conducător cu atribuții militare. Ca urmare, s-ar justifica numele de *dux*, dat în românește liderilor armatei. Numai că, în urma contactelor străne și apoi a conviețuirii cu slavii, românii – chiar dacă vor fi avut în limbă termenul *dux* – au trecut la utilizarea curentă a cuvântului *voievod*, sinonim al celui alalt. Mai mult, românii sunt singurul popor din această regiune, care au dat șefului statelor lor medievale titlul suprem de „mare voievod și domn”, titlu purtat numai vob forma de „voievod”, așa cum dovedesc documentele secolului XII (și ulterior, până în secolul XVI), și de către conducătorii Transilvaniei, ajunși sub dominație ungară. Mai ales denumirea de *voievod* păstrată la nivel central în Transilvania – singura regiune cuprinsă în Regatul Ungariei care avea în frunte un dregător cu acest nume, similar titlului suveranilor români de la sud și est de Carpați –, ca și perpetuarea, secole la rând, a instituției voievodale la nivel local, atât în Transilvania intracarpatică, cât și în Crișana, Maramureș și Banat, sunt argumente hotărâtoare și contemporani săi titlul de *voievod*. De altfel, cele două cuvinte – *dux* și *voievod* – sunt, în cazul de față, cvasisinonime. Noi am preferat forma *duce*, deoarece ea este cea cuprinsă în izvoarele latine, deși nu avem garanția că ea reflectă particularismul Transilvaniei.

„crea”, nu ar fi servit deloc intenția lui *Anonymus*, deoarece el, eșu, cum s-a arătat, „cel mai sărmani oameni din toată lumea”¹⁴.
Ce fel de glorie aducea înfrângerea unui asemenea înamic? Cronicarul, dacă era un plăsmuitor, nu avea decât să scrie *quidam Sclavus* în loc de *quidam Blacus* – *quidam Bulgarus* cum s-ar fi convenit presupuselor sale intenții¹⁵.

Dar mai există un fapt esențial care contravine interpretării tendențioase de mai sus: ca apărător al nobililor vechi, cronicarul nu avea de ce să creeze dovezi fictive pentru a justifica moștenirea transilvană a lui *Tibutum*, deoarece neamul acestuia era atins în Transilvania încă din preajma anului 1000, fapt consemnat în cronică de însuși *Anonymus*¹⁶. Cu alte cuvinte, în acest caz, cronicarul nu avea motivația falsului, prin urmare, în creșterea logică, nu a procedat la fals.

Sub aspect etimologic, numele *Gelou* a fost considerat de origine maghiară, slavă sau turcă¹⁷, dar faptul nu are însemnătate în cazul de față, din moment ce etnia purtătorului său e cunoscută. Această situație nu face decât să confirme concluzia de mai sus, anume că rezonanța antroponimelor nu are, cel mai adesea, legătură cu etnia purtătorilor lor.

O altă chestiune importantă este a relației dintre antroponimul *Gelou* și toponimul *Gellu*, anume dacă *Gelou* se trage din *Gellu* sau invers. În general, specialiștii maghiari sunt de acord că de la antroponime s-a ajuns la toponime sau hidronime în Ungaria medievală¹⁸. La fel s-a întâmplat și în Țările Române: numeroase toponime sunt creații secundare, derivând din antroponime. În cazul conerei discutate, s-a dovedit că de la întemeietorul dinastiei arpadiene și de la aproape toți descendenții săi mai importanți sau de la căpeteniile sale au derivat numeroase localități: *Arpad*, *Tarhos* (de la *Tarhos*, fiul lui *Arpad*), *Tevel* (de la fiul lui *Tarhos*), *Tomás* (de la fiul lui *Tevel*), *Koppány* (de la nepotul de frate al lui *Tomás*), *Dlő* (de la fiul lui *Arpad*), *Tas* (de la fiul lui *Dlő*), *Jutas* (de la fiul lui *Arpad*), *Fajsz* (de la fiul lui *Jutas*), *Zoltán* (de la fiul lui *Arpad*), *Taksony* (de la fiul lui *Zoltán*), *Geycheyd* (de

de la căpetenia *Bugat*, în Transilvania. Cu alte cuvinte, cronicarii maghiari timpurii afirmă originea română a românilor și, în dreptă consecință, existența acestora pe fosta teritorii romane.
Ulterior, lucrurile au căpătat alte conotații, și prezența românilor în Transilvania înainte de 900, precum și existența reală a lui *Gelou* au fost puse sub semnul incertitudinii. Relativ recent, s-a pornit de la faptul că opera notariului lui *Béla* este o lucrare de propagandă, făcută în interesul marii nobilimi de vîrstă veche, care avea interesul să-și bazeze dreptul de proprietate pe străvechea ascendență genealogică, ascendență pe care noua aristocrație domeniială nu o putea invocă¹⁹. Astfel, *Anonymus* a apărut interesul aristocrației de origine tribală, amenințată la sfîrșitul secolului XII de posesorii maghiari în favoarea unor noi veniți, chiar străini de Ungaria. Pe de altă parte, tot el ar fi creat cu ajutorul toponimelor personaje importante învinse de unguri, apore a spori gloria acestora²⁰. În această categorie s-ar încadra și *Gelou*.

Numai că, așa cum s-a dovedit în mod judicios de către unii reputați specialiști²¹, acest lucru este imposibil. Dacă intenția notarului era să sponsorizeze gloria lui *Arpad* și a lui *Tibutum*, ei nu aveau nevoie de un adversar ca *Gelou*, prezentat modest chiar de cronicar, în sensul că era *minus tenax* și avea soldași slabi, înarmați doar cu arcuri și săgeți. Nici românii, ca adversari „creați”, nu ar fi servit deloc intenția lui *Anonymus*, deoarece ei erau, cum s-a arătat, „cei mai sărmani oameni din toată lumea”²². Ce fel de glorie aducea înfrângerea unui asemenea înamic? Cronicarul, dacă era un plăsmuitor, nu avea decât să consemneze – în dreptul numelui lui *Gelou* – *quidam Bulgarus* sau *quidam Sclavus* în loc de *quidam Blacus*, răspunzând astfel cum s-ar fi convenit presupuselor sale intenții²³.

de la căpetenia *Bugat*, în Transilvania. Cu alte cuvinte, cronicarii maghiari timpurii afirmă originea română a românilor și, în dreptă consecință, existența acestora pe fosta teritorii romane.
Ulterior, lucrurile au căpătat alte conotații, și prezența românilor în Transilvania înainte de 900, precum și existența reală a lui *Gelou* au fost puse sub semnul incertitudinii. Relativ recent, s-a pornit de la faptul că opera notariului lui *Béla* este o lucrare de propagandă, făcută în interesul marii nobilimi de vîrstă veche, care avea interesul să-și bazeze dreptul de proprietate pe străvechea ascendență genealogică, ascendență pe care noua aristocrație domeniială nu o putea invocă¹⁹. Astfel, *Anonymus* a apărut interesul aristocrației de origine tribală, amenințată la sfîrșitul secolului XII de posesorii maghiari în favoarea unor noi veniți, chiar străini de Ungaria. Pe de altă parte, tot el ar fi creat cu ajutorul toponimelor personaje importante învinse de unguri, apore a spori gloria acestora²⁰. În această categorie s-ar încadra și *Gelou*.

Numai că, așa cum s-a dovedit în mod judicios de către unii reputați specialiști²¹, acest lucru este imposibil. Dacă intenția notarului era să sponsorizeze gloria lui *Arpad* și a lui *Tibutum*, ei nu aveau nevoie de un adversar ca *Gelou*, prezentat modest chiar de cronicar, în sensul că era *minus tenax* și avea soldași slabi, înarmați doar cu arcuri și săgeți. Nici românii, ca adversari „creați”, nu ar fi servit deloc intenția lui *Anonymus*, deoarece ei erau, cum s-a arătat, „cei mai sărmani oameni din toată lumea”²². Ce fel de glorie aducea înfrângerea unui asemenea înamic? Cronicarul, dacă era un plăsmuitor, nu avea decât să consemneze – în dreptul numelui lui *Gelou* – *quidam Bulgarus* sau *quidam Sclavus* în loc de *quidam Blacus*, răspunzând astfel cum s-ar fi convenit presupuselor sale intenții²³.

de la căpetenia *Bugat*, în Transilvania. Cu alte cuvinte, cronicarii maghiari timpurii afirmă originea română a românilor și, în dreptă consecință, existența acestora pe fosta teritorii romane.
Ulterior, lucrurile au căpătat alte conotații, și prezența românilor în Transilvania înainte de 900, precum și existența reală a lui *Gelou* au fost puse sub semnul incertitudinii. Relativ recent, s-a pornit de la faptul că opera notariului lui *Béla* este o lucrare de propagandă, făcută în interesul marii nobilimi de vîrstă veche, care avea interesul să-și bazeze dreptul de proprietate pe străvechea ascendență genealogică, ascendență pe care noua aristocrație domeniială nu o putea invocă¹⁹. Astfel, *Anonymus* a apărut interesul aristocrației de origine tribală, amenințată la sfîrșitul secolului XII de posesorii maghiari în favoarea unor noi veniți, chiar străini de Ungaria. Pe de altă parte, tot el ar fi creat cu ajutorul toponimelor personaje importante învinse de unguri, apore a spori gloria acestora²⁰. În această categorie s-ar încadra și *Gelou*.

¹⁴ Gy. Gyöcsffy, *Formatio*, p. 30.

¹⁵ *Ibidem*; V. Cioclitan, op. cit., p. 448.

¹⁶ V. Cioclitan, op. cit., p. 448-449; V. Spînel, *Magyarok*, p. 128.

¹⁷ V. Cioclitan, op. cit., p. 448.

¹⁸ V. Spînel, op. cit., p. 128.

Dar mai există un fapt esențial care contravine interpretării tendențioase de mai sus: ca apărător al nobililor vechi, cronicarul nu avea de ce să creeze dovezi fictive pentru a justifica moștenirea transilvană a lui *Tibutum*, deoarece neamul acestuia era atins în Transilvania încă din preajma anului 1000, fapt consemnat în cronică de însuși *Anonymus*¹⁶. Cu alte cuvinte, în acest caz, cronicarul nu avea motivația falsului, prin urmare, în dreptă consecință, nu a procedat la fals.

Sub aspect etimologic, numele *Gelou* a fost considerat de origine maghiară, slavă sau turcă¹⁷, dar faptul nu are însemnătate în cazul de față, din moment ce etnia purtătorului său e cunoscută. Această situație nu face decât să confirme concluzia de mai sus, anume că rezonanța antroponimelor nu are, cel mai adesea, legătură cu etnia purtătorilor lor.

O altă chestiune importantă este a relației dintre antroponimul *Gelou* și toponimul *Gellu*, anume dacă *Gelou* se trage din *Gellu* sau invers. În general, specialiștii maghiari sunt de acord că de la antroponime s-a ajuns la toponime sau hidronime în Ungaria medievală¹⁸. La fel s-a întâmplat și în Țările Române: numeroase toponime sunt creații secundare, derivând din antroponime. În cazul conerei discutate, s-a dovedit că de la întemeietorul dinastiei arpadiene și de la aproape toți descendenții săi mai importanți sau de la căpeteniile sale au derivat numeroase localități: *Arpad*, *Tarhos* (de la *Tarhos*, fiul lui *Arpad*), *Tevel* (de la fiul lui *Tarhos*), *Tomás* (de la fiul lui *Tevel*), *Koppány* (de la nepotul de frate al lui *Tomás*), *Dlő* (de la fiul lui *Arpad*), *Tas* (de la fiul lui *Dlő*), *Jutas* (de la fiul lui *Arpad*), *Fajsz* (de la fiul lui *Jutas*), *Zoltán* (de la fiul lui *Arpad*), *Taksony* (de la fiul lui *Zoltán*), *Geycheyd* (de la *Géza*, fiul lui *Taksony*), *Bogat* (de la căpetenia *Bugat*), *Szabolcs*, *Zsombor*, *Sarolt* etc.²¹ Din moment ce această regulă se aplică la teritoriul Ungariei medievale și în condițiile în care s-a arătat cum se

¹⁹ V. Cioclitan, op. cit., p. 448-449.

²⁰ N. Dragăneș, *Români*, p. 423-432; V. Cioclitan, op. cit., p. 450-451.

²¹ *Ivesy Fr., Magyarország*, p. XXVIII; Veri y Gh. J. Britania, *Tradiția*, p. 210.

²² V. Spînel, op. cit., p. 130-142.